

فتح در نهج البلاغه: «تحلیل معناشناختی-شناختی واژه‌ی «فتح» و کارکرد عاطفی «قَدْ افْتَتَحَتْ» در نامه‌ی ۳۵ نهج البلاغه»

۱. فاطمه غیائی راد: دانشجوی دکتری گروه علوم قرآن و حدیث، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲. محمد معرفت: گروه معارف اسلامی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران

۳. فرح ناز رفعت جو: گروه ادبیات عرب، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: M.marefat@iau-tnb.ac.ir

چکیده

این مقاله با رویکرد معناشناسی شناختی به بررسی واژه‌ی «فتح» و شبکه‌ی واژگان هم‌معنا و هم‌افق آن در نهج البلاغه می‌پردازد و به‌طور خاص، نامه‌ی ۳۵ را از این منظر تحلیل می‌کند. هدف پژوهش آن است که نشان دهد «فتح» در این متن، صرفاً به معنای پیروزی نظامی یا تصرف سرزمین نیست، بلکه در بافت کلامی امام علی (ع) واجد لایه‌های معنایی متنوعی از جمله گشایش، غلبه، مشروعیت، هشدار، و بار شناختی شکست یا رهایی است. پژوهش حاضر با تکیه بر تحلیل زمینه‌محور واژگانی و بررسی مترادف‌ها و هم‌خانواده‌هایی چون «فَرَج»، «شَقَّ»، «كَشَفَ» و «شَرَعَ» نشان می‌دهد که امام علی (ع) این واژگان را به‌صورت گزیده و هدفمند، متناسب با بافت و مخاطب، به کار می‌برد تا علاوه بر انتقال معنا، بر ادراک، داوری و واکنش مخاطب نیز اثر بگذارد. در این میان، تعبیر «قَدْ افْتَتَحَتْ» در نامه‌ی ۳۵ و نیز کاربردهای مشابه آن در نهج البلاغه، از منظر شناختی واجد بار عاطفی و سیاسی ویژه‌ای است و وضعیت تاریخی فروپاشی، اضطراب و تغییر توازن قدرت را بازنمایی می‌کند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که «فتح» در نهج البلاغه مفهومی تک‌بعدی نیست، بلکه در پیوند با زمینه‌های معرفتی، اخلاقی و سیاسی، به ابزاری برای صورت‌بندی معنا و جهت‌دهی به فهم مخاطب تبدیل می‌شود.

کلیدواژگان: نهج البلاغه، فتح، نامه ۳۵، معناشناسی شناختی، مترادف‌ها، قَدْ افْتَتَحَتْ

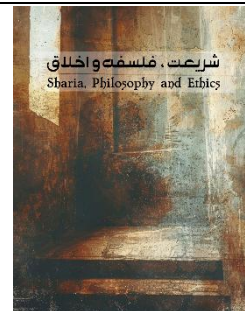
شیوه استناددهی: غیائی راد، فاطمه، معرفت، محمد، و رفعت جو، فرح ناز. (۱۴۰۵). فتح در نهج البلاغه: «تحلیل معناشناختی-شناختی واژه‌ی «فتح» و کارکرد عاطفی «قَدْ افْتَتَحَتْ» در نامه‌ی ۳۵ نهج البلاغه». شریعت، فلسفه و اخلاق، ۴(۳)، ۱۲-۱.

تاریخ ارسال: ۸ اردیبهشت ۱۴۰۵

تاریخ بازنگری: ۱۳ مرداد ۱۴۰۵

تاریخ پذیرش: ۲۰ مرداد ۱۴۰۵

تاریخ چاپ: ۱ شهریور ۱۴۰۵

© ۱۴۰۵ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

Conquest (Fath) in Nahj al-Balāghah: A Cognitive-Semantic Analysis of the Lexeme Fath and the Affective Function of Qad Iftutiḥat in Letter 35 of Nahj al-Balāghah

1. Fatemeh Ghiasi-Rad: PhD Student, Department of Shia Studies, NT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran

2. Mohammad Marefat*: Department of Islamic Studies, NT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran

3. Farah Naz Rafatjoo: Department of Arabic Literature, NT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran

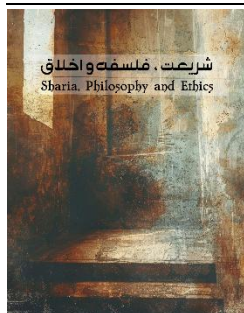
*Corresponding Author's Email: M.marefat@iau-tnb.ac.ir

Abstract

This article examines the lexeme fath (“opening,” “conquest,” or “victory”) and the network of its synonymous and semantically related expressions in Nahj al-Balāghah through the lens of cognitive semantics, with particular emphasis on Letter 35. The study aims to demonstrate that fath in this text does not merely denote military victory or territorial acquisition; rather, within the discursive context of Imam Ali (peace be upon him), it encompasses multiple semantic layers, including opening, dominance, legitimacy, warning, and the cognitive implications of defeat or liberation. Drawing upon context-based lexical analysis and an examination of synonymous and cognate terms such as faraj (“relief”), shaqqa (“to split/open”), kashafa (“to uncover/reveal”), and shara’a (“to initiate/open a path”), this study shows that Imam Ali (peace be upon him) employs these expressions selectively and purposefully, adapting them to the communicative context and intended audience. In doing so, he not only conveys meaning but also influences the audience’s perception, judgment, and response. In this regard, the expression qad iftutiḥat (“has indeed been opened”) in Letter 35, as well as its analogous usages throughout Nahj al-Balāghah, carries a distinctive cognitive, affective, and political charge. From a cognitive perspective, it represents a historical condition marked by collapse, anxiety, and shifts in the balance of power. The findings indicate that fath in Nahj al-Balāghah is not a unidimensional concept. Rather, in conjunction with epistemic, ethical, and political contexts, it functions as a mechanism for constructing meaning and directing the audience’s interpretive understanding.

Keywords: *Nahj al-Balāghah, Fath, Letter 35, Cognitive Semantics, Synonyms, Qad Iftutiḥat*

How to cite: Ghiasi-Rad, F., Marefat, M., & Rafatjoo, F. N. (2026). Conquest (Fath) in Nahj al-Balāghah: A Cognitive-Semantic Analysis of the Lexeme Fath and the Affective Function of Qad Iftutiḥat in Letter 35 of Nahj al-Balāghah. *Sharia, Philosophy and Ethics*, 4(3), 1-12.

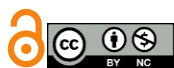

Submit Date: 28 April 2026

Revise Date: 04 August 2026

Accept Date: 11 August 2026

Publish Date: 23 August 2026

© 2026 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Extended Abstract

This study examines the cognitive-semantic functions of the lexeme *fath* in *Nahj al-Balāghah*, with particular emphasis on Letter 35 and the expression *qad iftutiḥat* in the report of the fall of Egypt and the martyrdom of Muhammad ibn Abi Bakr. The central premise of the study is that *fath* in the discourse of Imam Ali is not a merely lexical item referring to opening, victory, or territorial conquest, but a multilayered semantic sign whose meaning is activated through context, co-text, political circumstance, and the cognitive expectations of the audience. In classical Arabic lexicography, *fath* is generally introduced as the opposite of closure and as a term denoting opening, removal of obstruction, victory, domination, and disclosure; however, its actual semantic force depends on the field in which it appears and the network of adjacent terms that accompany it (7, 8). In *Nahj al-Balāghah*, this lexical field becomes especially significant because Imam Ali's language combines rhetorical precision, political diagnosis, ethical admonition, and spiritual insight. Accordingly, the study approaches *fath* not as an isolated word, but as part of a semantic constellation that includes such related expressions as *faraj*, *shaqqa*, *kashafa*, and *shara 'a*, each of which represents one aspect of opening, release, disclosure, rupture, or guidance (2, 12). The study therefore argues that the meaning of *fath* emerges from the interaction between lexical meaning, historical context, and the cognitive frame through which the audience interprets political events, defeat, legitimacy, and responsibility.

Methodologically, the article adopts a qualitative, context-oriented semantic analysis grounded in cognitive semantics and classical Arabic lexical studies. It investigates the lexical root *f-t-h*, its derivatives, and its semantic neighbors in selected sermons, letters, and aphorisms of *Nahj al-Balāghah*, with Letter 35 as the focal text. The analysis is based on the premise that meaning is not fixed solely by dictionary definition, but is shaped by patterns of usage, textual adjacency, pragmatic intention, and the broader cultural and religious worldview of the discourse. This approach is consistent with semantic theories that emphasize context, polysemy, and the role of lexical relations in meaning construction (1, 6). The study first examines the literal and technical meanings of *fath* in Arabic lexicons, where the word denotes opening, removal of closure, victory, and facilitation, and then compares these meanings with its actual deployment in *Nahj al-Balāghah* (13, 14). It also uses major Persian and Arabic translations and commentaries of *Nahj al-Balāghah* to clarify the interpretive range of the term in specific passages, particularly in relation to the fall of Egypt, the loss of political control, and the emotional-political burden of the phrase *qad iftutiḥat* (9, 17, 19). Through this method, the article seeks to show how lexical analysis can illuminate the deeper cognitive operations embedded in Imam Ali's political and ethical rhetoric.

The findings indicate that *fath* in *Nahj al-Balāghah* operates within a broad semantic network rather than a single stable meaning. In some contexts, it refers to positive opening, liberation, divine assistance, or the emergence of guidance; in other contexts, it denotes violent seizure, territorial loss, political collapse, and the domination of hostile forces. This semantic duality is particularly visible when *fath* is compared with *faraj*, *shaqqa*, *kashafa*, and *shara 'a*. The word *faraj* emphasizes relief, release from distress, and the transition from constriction to openness; therefore, it represents the existential and psychological dimension of opening (13, 16). The word *shaqqa* highlights splitting, rupture, and the forceful creation of a passage, thereby preserving the physical and sometimes disruptive aspect of opening (7, 20). The word *kashafa* points toward disclosure and removal of covering, and therefore belongs to the epistemic dimension of opening, where hidden realities become manifest (14). Finally, *shara 'a* is linked to making a path visible, establishing a course, and opening the way toward guidance and law, which gives the semantic field of *fath* a normative and religious dimension (8, 15). These lexical relations show that *fath* in Imam Ali's discourse cannot be reduced to military victory; rather, it functions as a conceptual bridge between material events, moral judgment, political legitimacy, and spiritual insight.

A key contribution of the study lies in its analysis of the expression *qad iftutiḥat* in Letter 35, where Imam Ali states that Egypt has been opened, conquered, or seized, and that Muhammad ibn Abi Bakr has been martyred. In this context, the expression does not carry the triumphant sense often associated with conquest, but rather conveys grief, alarm, political loss, and the collapse of a just administrative order. The particle *qad* intensifies the certainty and completion of the event, indicating that the matter is not merely anticipated or feared but has already become an undeniable historical reality. Commentaries on this passage interpret the phrase as referring to the occupation or seizure of Egypt by the forces of Mu'āwiyah, and therefore the cognitive effect of the phrase is inseparable from the emotional shock of defeat and martyrdom (9, 21). A similar usage appears in Letter 62, where *qad iftutiḥat* occurs alongside negative expressions such as territorial reduction, encroachment, and invasion; this syntactic environment shifts the meaning of *fath* from admirable victory to coercive occupation and destructive domination (22, 23). Thus, the semantic orientation of *fath* is determined by its surrounding lexical field. When accompanied by terms of divine mercy, guidance, or relief, it may evoke liberation; when surrounded by terms of loss, invasion, and political contraction, it evokes defeat and occupation. This contextual transformation demonstrates Imam Ali's precise control over lexical resonance and audience perception.

From a cognitive-rhetorical perspective, Imam Ali's use of *fath* and its related semantic field reveals a deliberate strategy of meaning formation. Words are not used merely to describe events, but to frame them, evaluate them, and direct the audience's moral response. This corresponds to the broader principle that language affects not only information transfer but also perception, judgment, emotion, and motivation (3, 5). In Letter 35, the phrase *qad iftutiḥat* cognitively frames the fall of Egypt as a completed and painful rupture in the political body of the Islamic community. The expression simultaneously informs the audience of a historical event, evokes grief for the martyrdom of Muhammad ibn Abi Bakr, and calls attention to the consequences of negligence, division, and weakness. In this sense, *fath* functions as a semantic trigger that activates multiple frames: the frame of territorial loss, the frame of moral responsibility, the frame of political warning, and the frame of communal accountability. The study also shows that Imam Ali's language frequently relies on dense lexical choices capable of producing strong affective and interpretive effects, a feature that can be examined alongside theories of effective wording, semantic emphasis, and rhetorical clarity (4, 6). Therefore, the cognitive force of *fath* lies not only in what it denotes, but also in how it reorganizes the audience's understanding of power, justice, defeat, and duty.

In conclusion, the study demonstrates that *fath* in *Nahj al-Balāghah* is a multidimensional and context-sensitive concept that moves between the semantic poles of opening and conquest, relief and rupture, guidance and domination, liberation and occupation. In Letter 35, and especially in the expression *qad iftutiḥat*, the word carries a distinctly negative and alarming force, because it refers to the fall of Egypt and the martyrdom of a loyal governor within a broader political crisis. The analysis shows that the cognitive significance of the word arises from its capacity to connect historical reality with moral evaluation and emotional response. By examining *fath* together with its related terms, the article clarifies how Imam Ali's discourse transforms lexical meaning into a tool of political warning, ethical reflection, and communal awakening. The broader implication of the study is that the vocabulary of *Nahj al-Balāghah* should be read not only through lexical equivalence, but also through semantic fields, cognitive frames, and historical contexts. Such an approach can deepen the interpretation of Islamic political and ethical texts and can provide a useful model for future studies in cognitive linguistics, Arabic semantics, Shi'i intellectual history, and the rhetorical analysis of classical Islamic discourse.

مقدمه

در نامه ۳۵ حضرت امیر مؤمنان علی علیه السلام، واژه «فتح» با وجوه معنایی گوناگون و گاه متضاد به کار می‌رود: از فتح مادی سرزمین‌ها تا فتح معنوی افکار و عقول. این واژه که کلیدواژه‌ای تاریخی در کتیبه‌های قرآن و روایات است، در این متن نه فقط به عنوان نشانه پیروزی نظامی، بلکه به عنوان ساختار شناختی ایجاد روابط قدرت، مشروعیت‌بخشی سیاسی و بر ساخت معنا با مخاطب عمل می‌کند. در کنار آن، «قد افتتحت» یا «قَدْ افْتَتَحْتَ» با بار قطعی وقوع رویداد، نهیبی از نگرانی و هشدار را به خواننده منتقل می‌کند؛ که این مهم از طریق فهم وجوه معنایی واژه به دست می‌آید. از این رو، فهم دقیق این واژه و بستری که در آن جای می‌گیرد، بیش از هر چیز، پرسش‌های شناختی درباره چگونگی قرارداد معنایی واژگان سیاسی-تاریخی با کنش انسان‌ها و تشکیل جهان معرفتی جماعت‌ها را برمی‌انگیزد.

این مقاله با رویکرد شناختی می‌کوشد تا کارکردهای معنایی واژه «فتح» و گستره معنایی هم‌خانواده‌های آن را در نهج البلاغه بازکاوی کند و نشان دهد چگونه معانی مختلف «فتح» (گشودن/بازگشایی، پیروزی/تسلط، گشایش نورانی و معرفتی) با یکدیگر هم‌نشین می‌شوند تا تصویر کلانی از قدرت، عدالت و مسئولیت را ارائه دهند. برای این منظور، نخست با رویکرد تحلیل معنایی زمینه‌ای و چارچوب‌های معرفتی زبان‌شناسی شناختی، به بررسی محورهای مفهومی واژه «فتح» و هم‌خانواده‌های آن پرداخته می‌شود، از جمله «فَرَجَ»، «شَقَّ»، «كَشَفَ» و «شَرَعَ» که هر کدام در زمینه‌ای خاص به گشایش و باز شدن راه اشاره می‌کنند. سپس با بررسی نمونه‌های قابل توجه از نامه ۳۵ و دیگر متون هم‌ردیف، به نحوه کاربرد این واژه در بافت نهج البلاغه پی می‌بریم.

هدف نخست، فهم سازوکار معنایی واژه‌های کلیدی متن امام علی علیه السلام در سطح واژگان و عباراتی مانند «افتتحت»، «فتح» و «قَدْ افْتَتَحْتَ» است. هدف دوم، تبیین چگونگی کارکرد این واژه‌ها در قالب فریم‌های معرفتی پیروزی، سلطه، ایثار و عدالت، و نحوه تأثیرگذاری آن‌ها بر قضاوت تاریخی و احساس فراخوانی مخاطب. هدف سوم، ارائه چارچوب مقایسه‌ای بین کاربرد «فتح» در متون قرآنی-روایی و تعبیرهای مشابه در نهج البلاغه و منابع تاریخ‌نگار شیعی است تا تفاوت‌ها و تعادل‌های معنایی کشف شود. هدف چهارم، بررسی نقش بار هیجانی واژه با توجه به حضور «قد» و نشان‌دهنده قطعیت در بافت متنی و نحوه منتقل کردن اضطراب تاریخی به مخاطب مسلمان آن دوره و امروز.

تأثیر این تحقیق فراتر از تبیین یک واژه است. با روشن شدن چگونگی‌بودن معانی سیاسی-مذهبی واژه «فتح» و هم‌خانواده‌هایش، امکان فهم عمیق‌تر چگونگی شکل‌گیری ادراک قدرت، مشروعیت‌بخشی عمل و انگیزه‌بخشی تاریخی برای مخاطبان فراهم می‌شود. همچنین این مطالعه می‌تواند به بازنگری نقدی متون تاریخی اسلامی-شیعی کمک کند تا ریشه‌های شناختی روایت فتح و واکنش‌های مردم نسبت به رویدادهای تاریخی را روشن سازد.

در ادامه مقاله، با ارائه بنیان نظری و بررسی نمونه‌های اصلی نامه ۳۵، به خوانش دقیق کارکرد واژه «فتح» و بازنمایی شناختی وقایع مصر و شهادت محمد بن ابی‌بکر خواهیم پرداخت و در پایان، چارچوب تحلیلی پیشنهادی را برای پژوهش‌های آتی در شاخه زبان‌شناسی شناختی و تاریخ‌نگاری اسلامی معرفی خواهیم کرد.

عملیات شناختی بر پایه وجوه معنایی

درک متن عربی، به‌ویژه متن‌های مقدس مانند قرآن و حدیث، نیازمند فرایندهای شناختی عمیق است که شامل تحلیل معانی، روابط معنایی و ساختارهای زبانی است. این نوع متن‌ها، به دلیل ساختار منظم و وابستگی‌های معنایی پیچیده، مستلزم بهره‌گیری از دانش تخصصی در حوزه صرف،

نحو و بلاغت است. زبان‌شناسی عربی، با تمرکز بر روابط بین واژه‌ها و عبارات، سعی در کشف نظم درونی و ساختار معنایی متن دارد. در این فرایند، بررسی جابه‌جایی و ترتیب واژه‌ها در جمله، ما را به درک نحوه سازمان‌دهی معنایی و ساختاری متن رهنمون می‌سازد که نشان‌دهنده پیچیدگی‌های معانی نهفته در جمله است. علاوه بر این، هنگام تحلیل عبارات مختلف در متن‌های گوناگون، ذهن انسان روابط معنایی خاصی میان واژه‌های مشابه برقرار می‌کند، مانند اشتراک معنایی، وجوه معنایی، ترادف و تضاد، که در شاخه معناشناسی زبان‌شناسی مورد مطالعه قرار می‌گیرند (1).

در این راستا، زبان‌شناس تلاش می‌کند تمامی متن و زمینه‌های تولیدکننده آن را درک کند تا هدف و نیت گوینده را استخراج نماید. در متن‌های عربی، به‌ویژه قرآن و حدیث، این فرایند تحلیل معنایی نشان می‌دهد که هر واژه، بسته به زمینه و موقعیت، ممکن است معانی متفاوتی داشته باشد. بنابراین، نمی‌توان یک معنای مطلق و ثابت برای هر واژه در نظر گرفت و آن را در تمام متون به کار برد، بلکه معنای هر واژه در هر متن، نتیجه تعامل میان عناصر درونی زبان و عوامل برون‌زبان است. در نتیجه، مفهومی مانند «اخلاق» در واژه (X)، در متن‌های مختلف، ممکن است معانی متفاوتی بدهد، و این تفاوت‌ها ناشی از شبکه‌ای از عوامل شناختی، فرهنگی و موقعیتی است که متن در آن قرار دارد. در نتیجه، شناخت معنایی هر واژه، نیازمند تحلیل‌های چندلایه و فهم عمیق‌تر از روابط معنایی و ساختارهای ذهنی است که در پس هر کاربرد زبانی نهفته است (2).

مطالعه نقش واژگان در عملیات شناختی و بررسی وجوه معنایی واژه «فتح»، نه تنها به فهم دقیق‌تر متون مقدس کمک می‌کند، بلکه اهمیت گزینش هوشمندانه و آگاهانه واژگان در تولید پیام‌های اثربخش و ماندگار را نیز آشکار می‌سازد. در این پژوهش، با تمرکز بر تحلیل معنایی، فرهنگی و بلاغی واژه «فتح»، سعی بر این است که نقش و کارکردهای این واژه در نهج البلاغه و تأثیر آن بر فرایندهای شناختی و روانی مخاطب روشن گردد. برای شناختی شدن یک متن نیاز داریم از پنج مطلب ذیل در متون خود استفاده کنیم.

۱- استفاده از کلمات قوی و مؤثر: کلمات قدرتمند و عاطفی می‌توانند احساسات و توجه خواننده را جلب کنند (3).

۲- استفاده از زبان جذاب و تصویرساز: کلمات تصویری و توصیفی می‌توانند تصور و تخیل خواننده را فعال کنند. مثلاً، به جای «موقعیت بد»، بگویید «موقعیت دشوار و پیچیده» (4).

۳- استفاده از تکرار و تأکید: تکرار کلمات کلیدی یا مفاهیم مهم، باعث تثبیت آن‌ها در ذهن خواننده می‌شود (5، 6).

۴- انتخاب کلمات مثبت و انگیزشی: کلمات مثبت و انگیزشی می‌توانند حس اعتماد و انگیزه در خواننده ایجاد کنند (5).

۵- برجسته‌سازی و تأکید بر نقاط قوت: استفاده از عبارات تأکیدی و برجسته‌سازی نکات مهم، تمرکز خواننده را بر موضوعات کلیدی حفظ می‌کند (6).

یکی از نمونه‌های برجسته در این زمینه، کلمه «فتح» است که در نامه ۳۵ نهج البلاغه، با دقت و ظرافت خاصی به کار رفته و نشان‌دهنده دقت حضرت علی علیه‌السلام در انتخاب واژه‌ها است. تمام پنج مورد ذکرشده در تمام کلمات حضرت علی علیه‌السلام به کار رفته است؛ هدف این تحقیق، بررسی معنای واژه «فتح»، مترادف‌های آن و تحلیل کاربردهای مختلف آن در این متن است تا بتوانیم به عمق و تأثیر شناختی سخنان آن امام همام پی ببریم و اهمیت کاربرد درست واژگان را در خلق اثرات ماندگار در ذهن و دل خواننده تبیین کنیم.

واژه «فتح»

در نامه ۳۵ حضرت علی علیه‌السلام، کلیدواژه «فتح» به معنای پیروزی، پیروزی بزرگ یا تصرف و تسلط بر سرزمین‌ها است. استفاده از واژه «افْتَحْتُ» در عبارت «مِصْرَ قَدْ افْتَتَحْتُ» نشان می‌دهد که مصر، اکنون فتح شده است.

دلایل اینکه «فتح» کلیدواژه است در این متن عبارت‌اند از: معنای مستقیم واژه: «اَفْتَحْتُ» به معنای «فتح شده است»، یعنی مصر تصرف یا پیروزی بر آن حاصل شده است. این نشان می‌دهد که موضوع اصلی متن، وقوع یک پیروزی یا فتح است. مرکزیت موضوع: متن به موضوع جنگ، شهادت و وضعیت مصر پس از فتح اشاره دارد. ذکر شهادت محمد بن ابی‌بکر و وضعیت مصر پس از آن، نشان می‌دهد که فتح مصر یک رویداد مهم و مرکزی در متن است. تأکید بر پیروزی و استیلاء: در زبان تاریخی و نظامی، «فتح» نماد پیروزی، استیلاء بر سرزمین‌ها و تغییر وضعیت سیاسی است. استفاده از این کلمه در متن، بر اهمیت این رویداد و اثرات آن تأکید می‌کند. مشخص کردن وضعیت پس از پیروزی: در ادامه متن، اشاره به شهادت و شرایط پس از فتح، نشان می‌دهد که فتح مصر یک نقطه عطف و رویداد مهم در تاریخ متن است، و این اهمیت باعث شده تا «فتح» به‌عنوان کلیدواژه بر آن تأکید داشته باشد. بنابراین، کلیدواژه «فتح» به خاطر اهمیت، معنی و نقش مرکزی‌اش در روایت و توصیف رویدادهای متن است، که نشان می‌دهد این رویداد، یعنی فتح مصر، موضوع اصلی و کلیدی در متن است.

بررسی لغوی و اصطلاحی واژه «فتح» در لغت‌نامه‌ها

در ادامه، به معنای واژه «فتح» در لغت‌نامه‌ها و مترادف‌های آن می‌پردازیم. در منابع لغوی و تفسیری، واژه «فتح» به‌عنوان نقیض «إغلاق»، به معنای گشودن و برطرف کردن اشکال و ابهام تعریف شده است که گستره‌ای از مفاهیم ظاهری تا باطنی را در بر می‌گیرد (7). در ساحت دلالت‌های واژگانی، این مفهوم دو گونه کاربرد دارد: نخست، گشایش‌های ملموس و فیزیکی همچون باز کردن درها یا گشودن متاع، و دوم، گشایش‌های معنوی و بصیرتی که شامل برطرف کردن غم، عقده‌گشایی در امور دنیوی، و رفع دشواری‌های علوم و معارف الهی می‌شود (8). این گشایش‌ها در سیاق‌های مختلف قرآنی، از استعاره‌های «مفاتیح» برای دستیابی به غوامض کلام و بلاغت تا تبیین صفت «الفتاح» برای خداوند به‌عنوان گشاینده ابواب رزق و رحمت، بازنمایی شده است (7). در حوزه‌ی تحلیل‌های کاربردی، واژه «فتح» در متون دینی کارکردهای متفاوتی یافته است؛ چنان‌که برخی مفسران با تکیه بر قرائن سیاقی، «يَوْمَ الْفَتْحِ» را نه به معنای پیروزی‌های نظامی رایج یا قیامت، بلکه به مفهوم «عذاب استیصال» برای اقوام سرکش دانسته‌اند که با مفهوم «انسداد باب توبه» و عدم مهلت مجدد هم‌خوانی دارد (9، 10). در سوی دیگر، در تحلیل‌های عرفانی و کلامی، فتح به‌عنوان یک حقیقت مطلق و مبین، شامل ابعاد نظامی، سیاسی و فرهنگی دانسته شده که با تجلی اسم اعظم «الله»، بستری برای مغفرت و ظهور کمالات الهی فراهم می‌آورد (10). بنابراین، مفهوم فتح در شبکه معنایی خود، فراتر از پیروزی‌های بیرونی، به فرایند گشودگی راه هدایت و کنار رفتن حجاب‌های معرفتی یا وقوع سنن قهرآمیز الهی اشاره دارد که در آثار کهن تاریخی و کلامی نیز با چنین دلالت‌های متنوعی به کار رفته است (11). در مطالعات واژه‌شناختی، «فتح» در شبکه مترادفات عربی با مفاهیمی نظیر «فَرَجَ»، «شَقَّ»، «كَشَفَ» و «شَرَعَ» هم‌نشین است که هر کدام ابعاد ویژه‌ای از فرایند گشایش را بازنمایی می‌کنند (12). «فَرَجَ» عمدتاً به معنای ایجاد گشایش و راحتی در امور (فُرَجِه) و رفع حزن یا بیماری به کار می‌رود و بر شکاف میان دو شیء دلالت دارد (13). در مقابل، «شَقَّ» فراتر از معنای لغوی شکافتن و حفر کردن، در سیاق‌های استعاره‌ای به معنای دشوار ساختن (مَشَقَّت) یا خروج از نظم موجود (همچون شَقَّ عَصَا طاعت) به کار می‌رود که گویای وجوه سلبی و قهری گشایش است (7، 13). از سوی دیگر، واژه «كَشَفَ» بر رفع پوشش از اشیاء برای ظهور و نمایان‌سازی امری پنهان دلالت دارد؛ چنان‌که در کاربردهای نظامی یا اخلاقی، به معنای پرده‌برداری از باطن امور یا عیان‌سازی نیت‌های خصمانه است (14). هم‌چنین «شَرَعَ» علاوه بر معنای ابتدایی رفعت‌بخشیدن (همچون بلند کردن قضبان انگور)، به معنای هدایت‌گری به سوی سرچشمه‌ی حیات‌بخش (شریعه آب) نیز دلالت می‌کند (15). تلفیق این مترادفات نشان می‌دهد که مفهوم «فتح» در دایره لغات عربی، نه صرفاً یک پیروزی بیرونی، بلکه فرایندی پویا شامل رفع انسداد، کنار زدن حجاب‌ها، دشواری‌ناشی از خرق عادت و هدایت به سوی مسیرهای گشوده است (12).

مترادف‌های واژه «فتح» در نهج البلاغه

واژه‌ی «فتح» در نهج البلاغه، افزون بر معنای مشهور خود در حوزه‌ی پیروزی و غلبه، در پیوند با واژگانی چون «فُرَج»، «شَقَّ»، «كُشِفَ» و «شَرَعَ» نیز قابل بررسی است؛ واژگانی که هر یک در سطحی از معنا به مفاهیمی مانند گشایش، آشکارسازی، رفع انسداد و آغاز راه دلالت دارند. در این میان، بررسی شبکه‌ی معنایی این الفاظ نشان می‌دهد که «فتح» در بافت‌های مختلف کلام امیرالمؤمنین (ع) می‌تواند هم ناظر به گشودگی مطلوب و رهایی‌بخش باشد و هم در سیاقی دیگر، معنای تصرف، هجوم و زوال استقلال را به خود گیرد.

در نخستین محور، واژه‌ی «فُرَج» از نزدیک‌ترین واژگان به «فتح» در دلالت بر گشایش و رهایی است. در خطبه‌ی ۹۱، عبارت «وَبُقِرَجَ أَفْرَاحِهَا غُصَصَ أَتْرَاحِهَا» نشان می‌دهد که شادی‌های گشایش‌بخش می‌توانند با اندوه‌ها و غصه‌ها درآمیزند و بدین‌سان، مفهوم «فرج» در برابر تنگنا و رنج قرار می‌گیرد (16، 17). همچنین در خطبه‌ی ۱۶۵، تعبیر «مُصْرَفَهُ فِي زِمَامِ التَّسْخِيرِ وَ مُرْفَرَفُهُ بِأَجْنَحَتِهَا فِي مَخَارِقِ الْجَوِّ الْمُتَفَسِّحِ وَ الْفَضَاءِ الْمُتَفَرِّجِ» دلالت بر گستردگی فضا و گشودگی افق دارد و از حیث معنایی با مفهوم فتح و گشایش هم‌افق است (16، 17). در نامه‌ی ۲۷ نیز عبارت «وَلَا تُفَرِّجْ فِيهَا كُرْبَةً» در توصیف دوزخ، به‌روشنی فقدان هرگونه گشایش و رهایی را می‌رساند و نشان می‌دهد که «فرج» در برابر انسداد مطلق قرار دارد (18، 19). همچنین در قصار ۳۰۷، فرمان «فَرِّجْ بَيْنَ السُّطُورِ» به گشودگی و فاصله‌گذاری در نوشتار اشاره دارد و از این رهگذر، معنای «بازشدن» و «گشایش» را در سطحی کاربردی نشان می‌دهد (16، 17). از مجموع این شواهد روشن می‌شود که «فُرَج» و «فتح» هر دو در میدان معنایی رهایی، رفع دشواری و آغاز وضعیت مطلوب قرار می‌گیرند.

واژه‌ی «شَقَّ» نیز از حیث معنایی با «فتح» نسبت وثیقی دارد، زیرا هر دو در سطحی از دلالت به گشودن، شکافتن و باز کردن راه اشاره می‌کنند. در خطبه‌ی ۱، عبارت «ثُمَّ أَنشَأَ سُبْحَانَهُ فَتَقَّ الْأَجْوَاءَ وَ شَقَّ الْأَرْجَاءَ وَ سَكَاكَ الْهَوَاءَ» از آفرینش و گشودگی فضاها سخن می‌گوید و فعل «شَقَّ» را در کنار «فتق» برای نمایش شکافتن و ایجاد فضای باز به کار می‌برد (16، 20). در خطبه‌ی ۳ نیز عبارت «حَتَّى لَقَدْ وُطِئَ الْحَسَنَانِ وَ شَقَّ عِطْفَايَ» در بستر ازدحام و فشار جمعیت، از پاره شدن جامه حکایت دارد (17، 18). همچنین در خطبه‌ی ۱۱۵، «يُقَالُ: أَنْصَحَ الثَّوْبُ إِذَا أُنْشَقَّ» نمونه‌ای از کاربرد لغوی شکافتن است که بار دیگر پیوند «شَقَّ» با معنای گشودن و از هم گشودن را نشان می‌دهد (16، 17). بنابراین، اگرچه «شَقَّ» از نظر استعمال با «فتح» یکسان نیست، اما در حوزه‌ی معنایی شکافتن موانع و باز شدن راه‌ها، با آن هم‌پوشانی دارد.

واژه‌ی «كُشِفَ» نیز در زبان عربی و به‌ویژه در متون ادبی و معرفتی، گاه در معنای آشکارسازی و برداشتن پرده از حقیقت با «فتح» هم‌نشین می‌شود؛ با این حال، در نهج البلاغه این واژه به‌صورت مترادف مستقیم و صریح با «فتح» به کار نرفته است. از این‌رو، هرچند در سطح تحلیلی می‌توان میان «فتح» و «كُشِفَ» نسبت مفهومی برقرار کرد و هر دو را ناظر به گشایش ادراک و آشکار شدن حقیقت دانست، اما بر پایه‌ی داده‌های نهج البلاغه، این هم‌معنایی باید با احتیاط بیان شود و نمی‌توان آن را مترادف‌سازی مستقیم تلقی کرد. در نتیجه، «كُشِفَ» در این پژوهش بیشتر به‌عنوان واژه‌ای هم‌افق با فتح در عرصه‌ی آشکارسازی معنا، نه مترادف قطعی آن، قابل طرح است.

در مقابل، واژه‌ی «شَرَعَ» در برخی موارد به‌گونه‌ای به مفهوم «فتح» نزدیک می‌شود که معنای گشودن باب هدایت، آشکار ساختن حقایق و تبیین مسیر درست را القا می‌کند. در خطبه‌ی ۱۰۶، عبارت «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي شَرَعَ الْإِسْلَامَ» آشکار ساختن و نمایان کردن حقیقت اسلام را می‌رساند (17، 18). در نامه‌ی ۳ نیز «وَفِيهِ يُشْرَعُ بَابُ هَذِهِ الدَّارِ» از گشوده شدن در خانه سخن می‌گوید، اما این گشودگی در سیاقی تهدیدآمیز قرار گرفته و به باب گمراهی و شیطان مرتبط می‌شود (16، 18). همچنین در نامه‌ی ۲۵، عبارت «وَيُشْرَعُ أَمَثَلَةُ الْعَدْلِ فِي صَغِيرِ الْأُمُورِ وَ كَبِيرِهَا» بر آشکار ساختن

نمونه‌های عدالت در همه‌ی سطوح دلالت دارد و از حیث معنایی، با فتح به معنای گشودن راه حق و نمایاندن حقیقت هم‌نشین می‌شود (17). بدین ترتیب، «شرع» در این موارد، نه فقط به معنای قانون‌گذاری، بلکه به معنای گشودگی معرفتی و هدایت‌گری نیز ظاهر می‌شود. در کنار این واژگان، باید به کاربرد خاص «فتح» در نامه‌ی ۶۲ نیز توجه کرد؛ جایی که حضرت می‌فرماید: «أَلَا تَرَوْنَ إِلَىٰ أَطْرَافِكُمْ قَدْ انْتَقَصَتْ وَ إِلَىٰ أَمْصَارِكُمْ قَدْ افْتُتِحَتْ وَ إِلَىٰ مَمَالِكِكُمْ تَرْوَىٰ وَ إِلَىٰ بِلَادِكُمْ تُغْزَىٰ». در این سیاق، «افتتحت» همراه با «انتقصت»، «تروی» و «تغزی» نشان‌دهنده‌ی تصرف قهری، هجوم دشمن و کاهش حاکمیت سرزمینی است و از این‌رو، بار معنایی آن منفی است (16، 18). بدین‌سان، «فتح» در نهج‌البلاغه همواره واجد بار مثبت نیست، بلکه بسته به بافت، می‌تواند به معنای اشغال، غلبه‌ی قهرآمیز و فروپاشی اقتدار سیاسی نیز به کار رود. این نکته نشان می‌دهد که سیاق، نقش تعیین‌کننده‌ای در جهت‌گیری معنایی این واژه دارد و امام(ع) با چینش واژگان مجاور، معنای مطلوب خود را بر «فتح» تحمیل می‌کند.

در مجموع، بررسی کاربردهای «فُرج»، «شَقٌّ»، «كُشَفٌ» و «شَرَعَ» در نهج‌البلاغه نشان می‌دهد که «فتح» در این متن صرفاً به پیروزی نظامی محدود نمی‌شود، بلکه شبکه‌ای از معانی گشایش، رهایی، آشکارسازی، رفع انسداد و آغاز راه را دربرمی‌گیرد. از این میان، «فُرج» و «شَقٌّ» از حیث ساختار معنایی نزدیک‌ترین واژگان به «فتح» هستند، «شَرَعَ» در سطح آشکارسازی و هدایت با آن هم‌افق است، و «كُشَفٌ» نیز اگرچه در سطح نظری قابل مقارنه است، اما در نهج‌البلاغه مترادف صریح آن نیست. از سوی دیگر، نمونه‌ی نامه‌ی ۶۲ نشان می‌دهد که «فتح» می‌تواند در سیاق منفی، مفهومی کاملاً متفاوت یافته و به تصرف و اشغال دلالت کند؛ بنابراین، فهم معنای این واژه در نهج‌البلاغه تنها با توجه به بافت کلام و قرائن لفظی و معنایی ممکن است. بررسی واژه‌ی «فتح» در نهج‌البلاغه، مستلزم عبور از لایه‌های سطحی لغوی و اصطلاحی است. پس از واکاوی مترادفات در لغت‌نامه‌ها و استخراج بسامد و سیاق کاربرد آن‌ها در نهج‌البلاغه، نوبت به تبیین «کارکرد شناختی» این واژگان می‌رسد. شواهد متنی نشان می‌دهد که امیرالمؤمنین(ع) با درک دقیق از تأثیرات شناختی واژگان بر ذهن و روان مخاطب، کلمات را به‌صورت گزیده و هدفمند در نامه‌ها و خطبه‌ها به کار می‌گرفته‌اند تا فراتر از انتقال معنای صریح، نوعی «مهندسی معنایی» برای جهت‌دهی به ادراک مخاطب صورت دهند. از این منظر، واژه‌ی «فتح» نه یک واحد واژگانی ایستا، بلکه کنشگری است که در شبکه‌ای از دلالت‌های هم‌پوشان با واژگانی نظیر «فُرج»، «شَقٌّ»، «كُشَفٌ» و «شَرَعَ» قرار می‌گیرد. در این شبکه‌ی معنایی، هر واژه بخشی از «طرحواره‌ی» (Schema) گشایش و رفع انسداد را بازنمایی می‌کند. برای نمونه، واژه‌ی «فُرج» در مواردی همچون خطبه‌ی ۹۱ «بِفُرجٍ أَفْرَاحَهَا...» و نامه‌ی ۲۷، ناظر به گشایش‌های وجودی و رفع تنگناهای روحی است. در مقابل، واژه‌ی «شَقٌّ» در تعبیری نظیر «فَتَقَّ الْأَجْوَاءَ وَ شَقَّ الْأَرْجَاءَ» (خطبه ۱)، کنش فیزیکی شکافتن را به‌مثابه‌ی «راهگشایی کیهانی» تصویر می‌کند. هم‌چنین واژه‌ی «شَرَعَ» در سیاق‌هایی چون «شَرَعَ الْإِسْلَام» (خطبه ۱۰۶)، با «فتح» در معنای تأسیس نظم و گشودن باب هدایت هم‌سو می‌شود. از منظر شناختی، کاربست این واژگان نشان‌دهنده‌ی مهارت حضرت در ایجاد «نوسان معنایی» متناسب با بافت متن است. این نکته در نامه‌ی ۶۲ (أَمْصَارِكُمْ قَدْ افْتُتِحَتْ) به‌وضوح مشهود است؛ امام(ع) با به‌کارگیری هوشمندانه‌ی واژه‌ی «افتتحت» در کنار قرائن لفظی منفی مانند «انتقصت» و «تروی»، بار معنایی «فتح» را از مفهوم ممدوح «گشایش و پیروزی الهی» به مفهوم مذموم «تصرف قهری و هجوم ویرانگر» تغییر جهت می‌دهند.

در واقع، این «گزینش هدفمند»، مخاطب را از یک درک ساده‌انگارانه به فهمی چندلایه سوق می‌دهد؛ جایی که «فتح» در یک سیاق، نماد رهایی و کشف حقیقت است و در سیاق دیگر، دلالت بر فروپاشی و زوال سرزمینی دارد. نتیجه آن‌که، واژه‌ی «فتح» در نهج‌البلاغه پیوندی استوار میان صورت‌بندی‌های فیزیکی (شکافتن) و انتزاعات عمیق (عدالت و حقیقت) برقرار می‌کند و تحلیل شناختی آن نشان می‌دهد که امام(ع) چگونه با «مهندسی واژگان»، مرزهای میان گشایش‌های رحمانی و تجاوزات شیطانی را در ذهن مخاطب ترسیم می‌کنند.

وجوه معنایی واژه «قَدْ افْتَتَحَتْ»؛ بار شناختی این واژه در کلام حضرت علی علیه السلام

واژه «قَدْ افْتَتَحَتْ» در متون تاریخی و سیاسی، به معنای وقوع شکست، تصرف و تسلط دشمن بر سرزمین‌ها است. این واژه با پیشوند «قد»، نشان‌دهنده قطعی بودن و تثبیت وضعیت است و در اغلب موارد، بار منفی و هشدارآمیز دارد. تحلیل معنایی آن نشان می‌دهد که این اصطلاح نماد ضعف، انحطاط و نگرانی در بستر رویدادهای تاریخی است. در ادامه، به بیان مصادیق این واژه در نهج البلاغه می‌پردازیم.

• اَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ مِصْرَ قَدْ افْتَتَحَتْ وَ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ رَحِمَهُ اللَّهُ قَدْ اسْتَشْهَدَ فَعِنْدَ اللَّهِ نَحْتَسِبُهُ وَلَدًا نَاصِحًا وَ عَامِلًا كَادِحًا وَ سَيْفًا قَاطِعًا وَ رُكْنًا دَافِعًا (نامه ۳۵)

اشغال مصر به وسیله لشکر معاویه (9)

بِصْرِهِ فِيهِ مَا كَانَ مِنْ أَمْرِ مِصْرَ وَ سَقُوطَهَا بِيَدِ مَعَاوِيَةَ (21)

• (أَلَا تَرَوْنَ إِلَيَّ أَطْرَافَكُمْ ۱ قَدْ انْتَقَصَتْ ۲ وَ إِلَيَّ أَمْصَارِكُمْ قَدْ افْتَتَحَتْ وَ إِلَيَّ مَمَالِكِكُمْ تُزَوَّى ۳، وَ إِلَيَّ بِلَادِكُمْ تُغْزَى!) نامه ۶۲

می‌فرماید: «آیا نمی‌بینید مناطق اطراف شما گرفته شده و شهرهایتان تحت تسلط دشمن قرار گرفته و کشورهای شما (یکی بعد از دیگری) تسخیر می‌شود و شهرهایتان به میدان جنگ دشمن مبدل گشته»؛ (9)

یخاطب شیعه بآن معاویه قد استولی علی بلادکم و فتحها لاجل نفسه (22).

قد افتتحت: غلب علیها الأعداء و تملکوها (23)

تحلیل معنایی واژه «قَدْ افْتَتَحَتْ»

«افْتَتَحَتْ» از ریشه «فتح» است که در زبان عربی به معنای «گشایش، باز شدن، تصرف، تسلط و پیروزی» است.

پیشوند «قد» در این ساختار، نشان‌دهنده یقین و قطعی بودن وقوع عمل است. یعنی عمل در گذشته محقق شده و حالتی قطعی دارد.

وجوه معنایی واژه:

فتح و پیروزی در میدان جنگ یا تصرف سرزمین‌ها: در متون تاریخی و سیاسی، این واژه غالباً برای بیان تسلط و غلبه بر سرزمین‌ها به کار می‌رود. برای نمونه، در جمله «مِصْرَ قَدْ افْتَتَحَتْ» تأکید بر تسلط و تصرف مصر توسط دشمن یا مخالف است. این کاربرد نشان می‌دهد که مصر به طور کامل یا نسبی در گذشته به دست دشمن افتاده است.

تسلیم شدن یا غلبه دشمن بر منطقه‌ای خاص: در معنای دیگری، «افْتَتَحَتْ» می‌تواند به معنای آن باشد که منطقه‌ای توسط دشمن تصرف شده و کنترل آن را به دست گرفته است، که در لایه‌های معنایی، نشان‌دهنده شکست یا ضعف در مقابل دشمن است.

ایجاد حالت جدید در سرزمین یا وضعیت سیاسی-نظامی: این واژه می‌تواند نشانگر تغییر وضعیت طبیعی یا سیاسی منطقه باشد، یعنی زمانی که منطقه از حالت سابق خارج و تحت سلطه یا کنترل دشمن قرار می‌گیرد.

تأکید بر وقوع عملی خاص در گذشته: با افزودن «قد»، این فعل نشان می‌دهد که وقوع این تغییر یا پیروزی قطعی است و دیگر قابل انکار نیست، یعنی آن رویداد به عنوان یک واقعیت مسلم و قطعی پذیرفته شده است.

اشاره: حضرت علی علیه السلام در دو نامه از واژه «قَدْ افْتَتَحَتْ» استفاده کرده‌اند که هر دو بار این واژه، بار منفی دارد و از نظر شناختی بر احساسات و درک مخاطب تأثیر می‌گذارد. این واژه بار معنایی منفی و حاکی از شکست، ضعف و انحطاط را دارد. احساس اضطراب، نگرانی و هشدار نسبت

به وضعیت سیاسی و نظامی منطقه را برمی‌انگیزد. به مخاطب احساس نزدیکی به واقعیت تاریخی و اهمیت حفظ و مراقبت از سرزمین خود را منتقل می‌کند. در متون تاریخی و سیاسی، این واژه نقش تقویت کننده حس انزجار و اعتراض نسبت به وضع موجود را دارد. تأثیر در بافت متن، در متن‌های تاریخی و سیاسی، استفاده از «قَدْ افْتَتَحَتْ» تأکید بر وقوع شکست یا ضعف است، و این تأکید باعث می‌شود که خواننده یا شنونده احساس فوریت و اهمیت موضوع را درک کند. این کلمه، به‌ویژه در کنار واژه‌هایی مانند «سقوط»، «تسلیم» یا «فتح» قرار می‌گیرد تا شدت وضعیت را نشان دهد. نتیجه‌گیری: کلمه «قَدْ افْتَتَحَتْ» از نظر تأثیر شناختی، نقش مهمی در القای احساس ضعف، شکست و انحطاط دارد.

نتیجه‌گیری

این پژوهش نشان می‌دهد که واژه فتح در نهج‌البلاغه صرفاً نشانگر پیروزی نظامی یا گشودن درهای سرزمین‌ها نیست، بلکه به‌عنوان محور ترکیبی بین گشایش فکری/معرفتی، مشروعیت سیاسی و مسئولیت اخلاقی عمل می‌کند. در قالب واژگان هم‌خانواده مانند فَرَج، شَقٌّ، کَشْفٌ و شَرَعٌ، فتح به‌عنوان «گشایش» در سطوح مختلف معنی‌شناختی به کار می‌رود: گشایش مادی و سیاسی، گشایش معرفتی و نورانی، و در نهایت، بازتاب‌های اخلاقی-اجتماعی مشروعیت و مسئولیت.

به کارگیری پیشوند قد در «قَدْ افْتَتَحَتْ» یا جملات مشابه، بار قطعی و اضطرابی را به بافت تاریخی می‌افزاید و مخاطب را نسبت به واقعیت وقوع رویدادهای فتح یا شکست گریزناپذیر آگاه می‌سازد. این حالت قطعی، به فریم‌های پیروزی/سستی و نیز انگیزه‌بخشی مخاطب برای واکنش می‌باشد. مقایسه میان کاربرد فتح در متون قرآن-روایت و تعبیرهای نهج‌البلاغه نشان می‌دهد که این واژه در نهج‌البلاغه به‌طور ویژه با ترکیب ابعاد قدرت، عدالت و مسئولیت اخلاقی، و نه صرفاً با رویکرد قدرت‌نمایی سیاسی، به کار می‌رود. این امر تفاوتی ساختاری با کارکردهای قرآنی و روایی دارد و چارچوب فکری خاص شناختی نویسنده را بازنمایی می‌کند.

پیشنهادهای کاربردی

۱- برای ترجمه و نقد متون اسلامی

حفظ بار معنایی چندوجهی واژه فتح و هم‌خانواده‌های آن در ترجمه‌ها ضروری است. ترجمه‌ها را به‌صورت چندلایه ارائه کنید: (الف) معنای مادی/نظامی، (ب) گشایش معرفتی/نورانی، (ج) مباحث مشروعیت و مسئولیت سیاسی-اخلاقی. در نهج‌البلاغه مانند نامه ۶۲ و نامه ۳۵، صراحتاً از کنار هم نشستن این ابعاد پشتیبانی کنید و از توضیح‌های پایشی استفاده کنید تا خواننده بفهمد چگونه یک واژه واحد می‌تواند با بافت‌های گفتمانی متفاوت هم‌نشین شود.

۲- برای پژوهش‌های دیجیتال و منابع داده

ایجاد یک واژه‌نامه چندمعنایه با طبقه‌بندی بر اساس زمینه‌های مادی/معنوی/اخلاقی و پیوستگی با نمونه‌های نامه‌ها و خطابه‌ها.

۳- برای نقد تاریخی و اندیشه‌نگری

پژوهشگران تاریخ‌نگاری اسلامی را تشویق کنید تا با استفاده از «قَدْ افْتَتَحَتْ» به بررسی اضطراب‌های تاریخی و پیامدهای سیاسی-اخلاقی فتح/شکست بپردازند و تفاوت‌های روایت‌ها را مدنظر قرار دهند. به مخاطب‌های عمومی نیز از طریق نمایه‌های ساده‌سازی مفهومی نشان دهید که چگونه گفتمان فتح می‌تواند هم‌زمان هم‌دلاله بر پیروزی و هم‌نگرانی و هشدار نسبت به فراموشی عدالت و مسئولیت باشد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ گونه تضاد منافی وجود ندارد.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

References

1. Mokhtar Omar A. Semantics: Ferdowsi University of Mashhad; 2007.
2. Shameli N, Mohammadi Raygani A. Semantic Fields of the Vocabulary of Nahj al-Balaghah. Qur'an and Hadith Sciences Research. 2008;5(1):47-78. doi: 10.22051/tqh.2008.3489.
3. Luntz F. Words That Work: It's Not What You Say, It's What People Hear 2007.
4. Zinsser W. On Writing Well 2006.
5. Cialdini RB. Influence: The Psychology of Persuasion 2009.
6. Leech G. Semantics 2004.
7. Ibn Manzur MiM. Lisan al-Arab. Beirut.
8. al-Isfahani a-R. Al-Mufradat fi Gharib al-Qur'an. Damascus; Beirut 1996.
9. Makarem Shirazi N. The Message of Imam Amir al-Mu'minin: Commentary on Nahj al-Balaghah. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyyah; 2007.
10. Javadi Amoli A. Tasnim. 2016.
11. al-Thaqafi liMiSiiH. Al-Gharat. Tehran 1975.
12. Tarrad M. Al-Mu'jam al-Mufasssal fi al-Mutaradifat fi al-Lughah al-Arabiyyah. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah; 2009.
13. Ibn Sidah Ail. Al-Muhkam wa al-Muhit al-A'zam. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah; 2000.
14. Muhanna AA. Lisan al-Lisan: Tahdhib Lisan al-Arab. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah; 1993.
15. Nashwan ibn Sa'id a-H. Shams al-Ulum wa Dawa' Kalam al-Arab min al-Kulum. Damascus: Dar al-Fikr; 1999.
16. Ansarian H. Dar al-Irfan Edition. Qom: Dar al-Irfan; 2009.
17. Feyz al-Islam Isfahani AN. Nahj al-Balaghah. Tehran 1989.
18. Arfa K. Translation of Nahj al-Balaghah. Tehran 1999.
19. Shahidi J. Nahj al-Balaghah: Persian-Arabic. Tehran: Scientific and Cultural Publishing Company; 1999.
20. Dashti M, al-Sharif al-Radi Mia-H. Nahj al-Balaghah. Qom 2000.
21. Mousavi AA. Commentary on Nahj al-Balaghah. Beirut: Dar al-Rasul al-Akram; 1998.
22. Qutb Ravandi SiiHA. Minhaj al-Bara'ah fi Sharh Nahj al-Balaghah. Qom: Grand Ayatollah Marashi Najafi Public Library; 1985.
23. Dakhil AMA. Commentary on Nahj al-Balaghah: Dakhil. Beirut: Dar al-Murtada; 1986.